

A halál – találkozás Krisztussal

Jelen eszmefuttatásunkban a halált elsősorban két nézőpontból szeretnénk megvilágítani. *Egyfelől* a meghalás Krisztussal való találkozás abból a szempontból, hogy Krisztus minden embernek *végső megítélője* és egyben az *ítélet kritériuma*. Ebben a találkozásban az ember felismeri-visszakapja önnön igazságát vagy igaztalanságát. *Másfelől* a meghalásban a halált vállaló-elszenvedő Jézussal is „találkozik” az ember, állást foglal Jézus halál-tettével kapcsolatban: a halált „*Jézussal való együtt-meghalásként*” is végbeviheti.

A feltámadt Jézus ítél meg bennünket

A keresztény felfogás egyértelműen állítja, hogy életünk végén Isten színe elé kell állnunk, s számot kell adnunk életünkről. Ezt a bizonyosságot azonban mindig a remény összefüggésébe kell helyeznünk. Mivel az ítéletre vonatkozó figyelmeztetés szoros kapcsolatban áll a kegyelem meghirdetésével, a jézusi megváltással, hangsúlyoznunk kell, hogy *Jézus* az, aki ítélni fog, ő lesz a mi bíránk. „Mindnyájunknak meg kell jelennünk Krisztus ítélőszéke előtt, hogy ki-ki megkapja, amit testi életében kiérdemelt, aszerint, hogy jót vagy gonoszt tett-e” (2Kor 5,10). Joseph Ratzinger hangsúlyozza, hogy az a Krisztus lesz a megítélőnk, aki azt mondta magáról: „Nem azért jöttem, hogy elítéljem a világot, hanem hogy megmentsem” (Jn 12,47). Különbőség van Jézus saját tette és Jézus szavának hatása között: „Van annak bírāja, aki elvet és nem fogadja el szavaimat: a tőlem hirdetett tanítás ítéli majd el az utolsó napon” (Jn 12,48). Krisztus senkit sem küld kárhozatra: „Ő tisztán megmentés, és aki vele él, az a megmentés és üdvösség terében él. A kárhozatot nem ő szabja ki, hanem az akkor jön létre, amikor maga az ember marad távol Krisztustól. Akkor jön létre az elkárhozás, amikor az ember önmagába burkolódik. Krisztus szava mint az üdvösség ajánlata pedig csak láthatóvá teszi, hogy az elveszett ember zárta körül és vonta ki magát az üdvösségből.”¹

Következésképpen bizton remélhetjük, hogy megítéltetésünk nem lesz szükségszerűen elítélés, hanem inkább megmentés, befogadás Isten otthonába és ajándékba kapott beteljesítés. Joggal mondja Ratzinger: „Az, aki ítél, nem egyszerűen Isten, a Végtelen, az Ismeretlen, az Örökkévaló – amint azt vélhetnénk. Isten inkább átadta az ítéletet annak, aki mint ember, testvérünk. Nem idegen ítél meg bennünket, hanem az, akit hitünkben ismerünk. A bíró nem úgy lép majd elénk, mint az »Egészen Más«, hanem mint egy közölünk, aki az emberi létet bensőleg ismerte meg és szenvedte el.”²

Jézus fog tehát megítélni minket, akit a hit szemével útitársunknak, közölünk valónak ismerünk. Ő pedig igazán ismeri, mit jelent embernek lenni. Jézus életének a teljes emberi komolyságát hangsúlyozza a II. Vatikáni zsinat is, amikor kijelenti, hogy ő „emberi kézzel dolgozott, emberi értelemmel gondolkozott, emberi akarattal cselekedett és emberi szívvel szeretett. Szűz Máriától született, így valóban egy lett közölünk: mindenben hasonló hozzánk, a bűnt kivéve” (GS 22).

Vannak teológusok, akik azt állítják, hogy az ítéletet nem annyira a bíró külön tetteként, kívülről kihirdetett bírói végzésként kell elképzelni, hanem mint „önítéletet”: az ember a Krisztussal való találkozásban magától ismeri fel egyértelműen, kicsoda is ő voltaképpen. „A bírónak nem kell semmit tennie, csak lennie” – mondja Hans Urs von Balthasar.³ Szent János tanítása szerint úgy tűnik, hogy az ítélet már most folyik: „Most van

¹ Joseph Ratzinger: *Eschatologie – Tod und ewiges Leben*. Friedrich Pustet, Regensburg, 1977¹, 1978⁵, 168–169.

² Joseph Ratzinger: *Einführung in das Christentum*. Kösel, München, 1968, 272.

³ Franz-Josef Nocke: *Eschatológia*. In: Theodor Schneider (szerk.): *A dogmatika kézikönyve*. 2. kötet, Vigilia, Budapest, 1997, 483.

az ítélet a világon” (Jn 12,31). A jövőendő ítélet voltaképpen csak nyilvánosságra hozza a jelen ítélet érvényét. Már most is Isten fiai vagy ellenségei vagyunk, az ítélet napján csak kinyilvánul az, amivé földi életünkben váltunk (vö. 1Jn 3,1–3).

A halálban, a Krisztussal való találkozásban tehát pusztán napfényre kerül az ember életének igazsága, hiszen egy olyan hiteles – sőt az egyetlen hitelre méltó – személlyel találkozunk, aki azt állította magáról, hogy Ő az út, az *igazság* és az élet (vö. Jn 14,5).

Most számba vesszük, mi minden történik ebben a találkozásban. Itt azonban óvatosan kell eljárunk. A teológusok a Szentírás eszkatológiai kijelentéseire vonatkozó hermeneutikai megfontolásaikban nyomatékosan felhívják a figyelmünket arra, hogy a „végső dolgokat”, a halál „utáni” eseményeket nem szabad az egzakt egymásutánosság szerint elképzelnünk. Ugyanakkor az időbeliség teljes kizárása a halál utáni események tárgyalásakor, és ezeknek az eseményeknek egyetlen pontszerű történésbe, a halálba sűrítése azzal a veszéllyel jár, hogy az Újszövetség számos állítása magyarázat nélkül marad. Vannak, akik el akarták törölni a halál és a parúzia közötti ún. közbülső idő elképzelését, és kidolgozták a „halálban történő feltámadás” elméletét.⁴ Ezzel azonban az Újszövetség számára idegen témát vezettek be, mivel az Újszövetségben a feltámadásról mindig a parúziával és sohasem az ember halálával összefüggésben van szó.⁵ Ennek értelmében nem törekszünk arra, hogy a halálba mint pontszerű történésbe illesszünk minden „eszkatologikus” eseményt. A „meghalva levés”, de már Krisztussal való együttlét azonban lehet olyan referenciakeret, amelyben világos egységbe hozhatók a különféle hitigazságok, megőrizvén ugyanakkor a köztük fennálló különbözőségeket is. Ennek fényében állíthatjuk a következőket:

1) A halálban az ember Istent *színről színre látja*, Istennel szembesül, de Istennek ez a megismerése nem valósulhatna meg, ha nem tenné lehetővé egy *emberi közvetítés*. Szükséges a krisztusi közvetítés, mert csak benne ismerhetjük meg Istent a maga mivoltában, aki ellenkező esetben pusztán a Berzsenyi fogalmazta égő Nap lesz számunkra, mely világít, „de szemünk bele nem tekinthet” (*Fohászkodás*). Isten látása nemcsak hogy egyedül Krisztus emberségén keresztül, hanem ebben az emberségben történik. Jézus megdicsőült emberségének örök jelentősége van Istenhez való viszonyunk szempontjából. Az „ember Krisztus Jézus” (1Tim 2,5) közvetítő szerepe nem zárul le ezen a földön.⁶ Az ember Krisztusban láthatja, szemlélheti, ismerheti-ízlelheti Istent, Krisztusban Isten szemébe tekinthet. „A menny boldogsága annak a barátságnak a beteljesedése, amelyet Krisztus szabadon felajánlott és az ember szabadon elfogadott. A barátként való »Krisztussal lét« (Fil 1,23) képezi a mennyei örök boldogság lényegét (vö. 2Kor 5,6-8; 1Tessz 4,17). »Isten színről színre látásának« a témáját (1Kor 13,12; vö. 1Jn 3,2) a bensőséges barátság kifejezéseként kell érteni (vö. a Kiv 33,11 azt mondja: »Az Úr szemtől szemben beszélt Mózesnek, miként egy ember beszél a barátjával«).»⁷

2) Ahogyan személyes megítéltetésünk a Krisztussal való találkozásban megy végbe, hasonlóképpen az *utolsó ítélet* is Krisztus megjelenéséhez kapcsolódik: Ő fog eljönni ítélni élőket és holtakat. A végső ítéltre eljövő Krisztussal való találkozásunk tehát összekötődik feltámasztásunkkal. Ez pedig találkozásparadigmánkat illetően azt jelenti, hogy a feltámadt Krisztust nemcsak „magam előtt látva” fogom megtapasztalni, hanem abba a mélységes titokkal övezett eseménybe leszek bevonva, amelyet az *Atya feltámasztó tette* jelent. A Jézussal való találkozásnak így nemcsak egy dialogikus-revelatív, hanem egy ennél mélyebb,

⁴ Vö. Franz-Josef Nocke: i. m. 479.

⁵ Vö. Commissio Theologica Internationalis: *Sine affirmatione de quibusdam quaestionibus actualibus circa eschatologiam*. 1991, 2, 4.2–4.5. In: *Enchiridion Vaticanum*. vol. 13, Ed. Dehoniane, Bologna, 1995, 475, 491–502.

⁶ Vö. Karl Rahner: *Die ewige Bedeutung der Menschheit Jesu für unser Gott-Verhältnis*. In: *Schriften zur Theologie*. Band III, Benziger, Einsiedeln, Zürich – Köln, 1960, 47–60.

⁷ Commissio Theologica Internationalis: i. m. 10.3.

ontológiai-teológiai dimenzióját ismerjük fel: az Atyának ugyanaz a feltámasztó mozdulata ér el bennünket, amely a halott Jézust is felkarolta.

3) Boros László, amikor azt állítja, hogy a halál nemcsak a vége, hanem végérvényesítése is életünknek, vagyis a *végső döntés* helye, sőt az első és mindent eldöntő teljesen személyes tett lehetősége, akkor eszmefuttatásainak több helyén felhívja a figyelmet arra, hogy ez a döntés a Krisztussal való legszemélyesebb találkozásban megy végbe.⁸ Boros abból indul ki, hogy az ember üdvözítése, a megistenülés nem mehet végbe, csak egyedül a személyes, egzisztenciális dimenzióban: „Az ember nem istenül meg anélkül, hogy ne tudna róla kifejezetten, miként el sem kárhozik, ha csak világosan azt nem választotta. Senkit nem lehet »mesterségesen« üdvözíteni, hanem az ember csak az Istenemberhez való személyes viszonyban, Jézus Krisztussal közösségben nyeri el az üdvösséget.”⁹

Az pedig nyilvánvaló tény, hogy a történelem egész folyamatát és a föld millió egy szögletét tekintve, számtalan ember van, akinek nem adatott meg, hogy földi élete során megismerje Jézust, és állást foglaljon vele szemben. Viszont nem üdvözülhetünk anélkül – s ez a Boros által hangsúlyozott másik alapigazság –, hogy bensőséges találkozásban, egész lelkünkkel ne ölelnénk át Őt. Ha pedig ez így van, akkor fel kell tételeznünk, ki kell tüntetnünk egy emberi élethez tartozó helyet, amelyben ez a találkozás létrejöhet, ez az élethelyzet pedig nem lehet más, mint a halál eseménye. Ekkor kerülünk oly mértékben önmagunk birtokába, hogy egészen, életünk szöttezésének minden rostja izzásában találkozni tudjunk Krisztussal, és végérvényesen dönthessünk mellette vagy ellene. A halálban szemtől szemben állok majd a feltámadt Krisztussal, s e találkozás egy örökké tartó közösség kezdetét jelenti. Azért gondolt el engem Isten egykor, azért teremtett meg, s küldte el értem a Fiát testbe szállva és „bűnné válva”, hogy egykor ember-Jézusként köszönthessem őt, s az atyai házban ő végérvényesen testvérként üdvözölhessen engem.

4) Azt is állítjuk, hogy az *ember beteljesedése* is megtörténik a halálban: az ember teljessé, véglegessé, végérvényessé válik, nem egy spontán beteljesedés folyamatában, hanem Isten Krisztus kegyelmét belénk árasztó, beteljesítő szeretetében. Krisztus tökéletességéből, teljességéből részesedünk. A halálban lehetünk végérvényesen fiak a Fiában (vö. Gal 4,5–7; Róm 8,14–17).

5) A Krisztussal való különleges találkozás miatt a *külön ítélet* hitigazságát az egyik „legdialogikusabb” hittitoknak tarthatjuk. Itt válik világossá és „kezdődik el” az ember maga választotta végső sorsa: Isten közelségének boldogító vagy fájdalmas megtapasztalása (a menny vagy a kárhozat). Most nézzük, milyen kimenetele lehet ennek az ítéletnek: „A halálban Krisztus áll az ember előtt, és világítóan, láthatóan, tisztán észlelhetően, a megváltó szeretet jelével hívja. Krisztus örökre ott áll, hívó és ajándékozni akaró szeretetével. Ha az ember a halálban Krisztus ellen dönt, az semmit sem változtat Krisztus szeretetén. Ez a szeretet azonban örökké égetni fogja, mert bár állandóan a közelében van, mégis visszautasítja (ez lesz majd számára a pokol). Ha azonban Krisztus mellett dönt, akkor a krisztusi szeretet örök fény, végérvényes beteljesedés lesz számára, határtalan boldogságban; ez az Úr közelségének (a mennyországnak) az örök elfogadását jelenti. Így a halál pillanatában végbemenő döntés maga az (utolsó) ítélet.”¹⁰

a) Krisztus tehát azáltal ítél meg minket, hogy kinyilatkoztatja szeretetét. E szeretet tükrében kell az embernek önmaga felett ítéleznie. Ha Isten szeretete megszűnnék *az elkárhozott* iránt, pokol sem létezne többé. Az elkárhozott ember kínja éppen az, hogy teljesen bezárkózik e szeretet elől, elhárítja a feléje nyújtott kezet, elfordul a hívó tekintet elől, s e

⁸ Vö. Boros László: *A halál misztériuma. Az ember a végső döntés helyzetében*. Vigilia, Budapest, 1998, 113–117; Boros László: *Megváltott lét*. Vigilia, Budapest, 1993, 67–79.

⁹ Boros László: *A halál misztériuma*, 116.

¹⁰ Boros László: *Megváltott lét*, 70.

megátalkodott, ugyanakkor szabad állásfoglalása által *végtelen távolságra* találja magát attól az Istentől, akiről úgy érzi, hogy szeretetének örök jelenlétével *végtelen közletről* perzseli.

b) A *mennyország* pedig nem más, mint „létállapottá vált döntés a halálban Krisztus mellett”.¹¹ Krisztus önkinyilatkoztatása hozza létre a mennyországot. A menny lényegileg azt jelenti: megismerjük Krisztust, létének teljes gazdagságában. A megismerés pedig nem más, mint két lény egyesülése a szeretetben.¹² A Krisztussal való találkozás, az ő felismerése benső részvétel személyes valóságában, szerető egyesülés vele.

c) Hasonlóképpen a *végso megtisztulás* is a Krisztussal való találkozásban történik. A tisztulás mértéke azonban a tisztulás intenzitásából adódik, s nem a tisztítótűzben eltöltött időből. Fáj az embernek, hogy még nem egyesülhet teljesen azzal, akit szeret. Tudjuk, hogy a végso tisztulás fájdalma *lényegileg* más, mint a kárhozat kínja, minthogy végérvényes sorsként nem három lehetőség áll az ember előtt, hanem csak kettő (üdvösség vagy kárhozat). A tisztuló ember is üdvözülni: „A purgatórium hitigazság, s ezért örömet és reményt kell, hogy ébresszen bennünk. Tökéletes megtisztulásunk, jóllehet fájdalommal is jár, Istennek az adománya, amelyet alázatos hálával kell fogadnunk.”¹³

6) Bruno Forte *szentháromságos perspektívában* mutatja be az ítélet eseményét.¹⁴ A halál utáni Krisztussal lét az egész földi élet folyamán megélt Krisztussal lét megpecsételése. Az ítélet nem más, mint teljes egzisztenciánk igazságának a megmutatkozása, annak az alapvető döntésünknek a napfényre kerülése, amelyet életünk egészével hoztunk a Fiúval való közösségben vagy az ő elutasításával. Az ítélő Krisztus nem despotikus, haragtól elvakult bírő, hanem az Atya irgalmasságának arca, aki teljesen átlát rajtunk, s megadja a bátorságot önmagunk teljes igazságának elfogadására. „Krisztus elfogadja a személyt, aki megjárta a halál húsvéti exodusát, és tökéletesen részesévé teszi annak, ahogyan Ő maga befogadta az Atya szeretetét: az ember ily módon tudja értékelni teljes mértékben saját elfogadásának szépségét vagy saját elutasításának tragikus súlyát. A Szentlélek, az ítélet Paraklétosa segíti az embert, hogy kibírja Isten tekintetét, hagyja magát szeretni, és világosan érzékeli, hogy saját életével befogadta-e a Szeretetet vagy ellenállt neki. Krisztussal és őáltala az ember az Atya előtt áll, elérte őt az Atya végtelen szeretete, és a Szentlélekben megismeri azt a communiót, amely az élet és jóság örök Forrásához köti vagy azt a távolságot, mely Tőle elválasztja.”¹⁵

Azokról pedig, akik Isten kegyelmében és barátságában hálnak meg, és akik már teljesen megtisztultak, azt mondja a *Katolikus Egyház Katekizmusa*, hogy „örökre Krisztussal élnek” (1023). A Krisztussal való együttléthez pedig nem kellene s lehetne már korábban, a halál előtt hozzászoknunk? Mikor máskor szokhatnánk hozzá, ha nem a *mostban*, ebben „a halál felé tartó életben”? Hitünk jól tudja, hogy az üdvösség mint a Krisztussal való személyes egyesülés nem a halálunk után kezdődik, hanem a jelenben.

A feltámadt Jézus az ítélet kritériuma

¹¹ Vö. Boros László: *Megváltott lét*, 87.

¹² A mennyország pedig addig nem valóság a számunkra, amíg „mindnyájan el nem jutunk a hitben és Isten Fia megismerésében az egységre, és meglett emberré nem leszünk, elérve a Krisztusi teljességet” (Ef 4,13). A feltámadáskor valamiképpen mindenkivel találkozunk, akik Krisztust elfogadták, magukra öltötték. A Krisztussal való egyesülés egyszerre lesz a legszemélyesebb számomra (találka és ölelés), ugyanakkor mégsem csak individuális, hanem közösségi (találkozó és körtánc).

¹³ Rino Fisichella (szerk.): *Commento teologico al Catechismo della Chiesa Cattolica*. Piemme, Casale Monferrato (AL), 1993, 308.

¹⁴ Vö. Bruno Forte: *Teologia come storia. Saggio sulla rivelazione, l'inizio e il compimento*. San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 1991, 331–332.

¹⁵ Bruno Forte: i. m. 332.

Még ha csak röviden tárgyalhatjuk is, külön fejezetet kell szánunk egy olyan alapvető igazságnak, amely kevés keresztény ember hitében van jelen megfelelő tudatossággal. Ezt a hitigazságot a *Katolikus Egyház Katekizmusa* így fogalmazza meg: „Halhatatlan lelkében minden ember megkapja saját örök jutalmát, mindjárt halála után egy külön ítéletben. Ez a külön ítélet életét Krisztushoz méri: akár tisztuláson keresztül, akár hogy közvetlenül belépjen az ég boldogságába, akár hogy önmagát örökre kárhozatra vesse” (1022).

Biztos tehát, hogy mindenki megmérettetik, s e megmérettetésnél az alkalmazott mérce maga Krisztus lesz. Hogyan kell ezt értenünk? – Két lényegi megállapítást tehetünk.

1) Először is nyilvánvaló, hogy az ítéletnél alkalmazott mérce a Jézus Krisztussal *kapcsolatos* állásfoglalásunk, a vele szembeni döntésünk lesz. A végső döntésünk az élet során meghozott kisebb-nagyobb döntésekből bontakozik ki. Minthogy az egzisztenciális jelentőségű tettek oda vannak rendelve a halálhoz, nemcsak minden keresztény, hanem minden ember előkészíti és valamiképpen begyakorolja üdvösségét.

2) Másodszor – mélyebbre hatolva – észrevehetjük, hogy a katekizmus ennél többet is mond: „Krisztussal szemben, aki az Igazság, véglegesen nyilvánvalóvá válik majd minden egyes ember Istennel való kapcsolatának az igazsága” (KEK 1039). Mivel pedig az embert lényegileg (ontológiailag) éppen az Istennel való kapcsolata teszi emberré, Krisztusban, az Igazságban nyilvánvalóvá válik *az ember igazsága* is. Személyében Jézus maga az Igazság, és – a II. Vatikáni zsinat szavaival – ő „a tökéletes ember”. Milyen érdekes, hogy az első századokban, amikor az egyház megpróbálta Krisztus identitását tisztázni, bennünket használt vonatkozási pontként (Krisztus valóságos, tökéletes ember, mint mi). Most viszont, amikor mi, emberek veszítjük el identitásunkat, az egyház Krisztust állítja vonatkozási pontként („a tökéletes ember” – névelővel): „Aki Krisztust, *a tökéletes embert* hittel követi, az egyre inkább emberré válik” (GS 41, vö. GS 22 és 45).

Ezért az ő dicsőséges megjelenése, önmaga tökéletes feltárása az ember végső, legmélyebb igazságát is megvilágítja, amely éppen az Istennel való kapcsolatban áll.

Azt mondhatjuk, hogy maga ez a megjelenés már az ítélet, mert Jézus maga a bíró, az ítélő, akinek az Atya a teljes hatalmat átadta az ítélkezésre (vö. Jn 5,27), és ugyanakkor az ítéletnek a kritériuma is. Benne mérettetik meg minden egyes embernek és az egész történelemnek végső mivolta.¹⁶

Krisztus a „végső, utolsó ember” (az „eszkhatsz Adam” – 1Kor 15,45), „a végérvényesen megvalósult ember, aki az embert önnön jövőjébe viszi, amely abban áll, hogy az ember nem pusztán ember, hanem Istennel egységben élő ember”.¹⁷

A halál lehet a meghaló Jézussal való találkozás

Amikor Jézus meghalt a kereszten, valamiképpen mindannyiunkat magába zárt. Az ő halálában „mindenki meghalt” (2Kor 5,14). Ennek a halálnak azonban hatékony valósággá kell válnia mindannyiunk számára. Ez az értelme a keresztségnek, amely a keresztre feszített Krisztussal egyesít. Azt mondja Szent Pál, hogy mi, akik Krisztus Jézusban megkeresztelkedtünk, az ő halálában keresztelkedtünk meg, és a keresztségben eltemetkeztünk vele együtt a halálba, és halálának hasonlóságában egybenőttünk vele (vö. Róm 6,3–5). „Ha Krisztussal meghaltunk, hisszük, hogy vele együtt élünk is” (Róm 6,8). „Attól fogva, hogy Krisztus meghalt a világ üdvösségeért, attól fogva, hogy Isten élete és az ő dicsősége e Megfeszített által végérvényesen a világba áradt, a világon nem létezik Krisztus halálánál döntőbb jelentőségű esemény.”¹⁸

¹⁶ Rino Fisichella (szerk.): i. m. 312.; vö. Luis F. Ladaria: *Introduzione all'antropologia teologica*. Piemme, Casale Monferrato (AL), 1992, 154–155.

¹⁷ Joseph Ratzinger: *Einführung in das Christentum*, 188.

¹⁸ Karl Rahner: *Zur Theologie des Todes*. Herder, Freiburg im Breisgau, 1958, 72.

Jézus éppen azt tette meg és szenvedte el, ami a bűn megjelenése, kifejeződése és láthatóvá válása a világon: vagyis a halált. S mivel ezt teljesen szabadon, szeretetből tette, ezáltal *a halál gyökeresen mássá lett*, mint azelőtt volt. Jézus halála az ő szerető engedelmességének kifejezésévé lett, annak a szabadságnak a megnyilvánulásává, amellyel Jézus egész teremtményi létét átadta Istennek. Jézus halála által szellemi valósága maradandó, reális-ontológiai természetű meghatározása lett a világnak. S így a világ mint az ember személyes cselekvésének színtere is mássá lett.¹⁹

Karl Rahner erőteljesen felhívta a figyelmet arra, hogy a halál *tett* és *elszenvedés* egyszerre. Magának a személynek a tette által belülről történik, ugyanakkor az életnek kívülről történő megszakítása is. Mivel pedig a halál ennyire kétértelmű, ezért alapjában véve misztérium. Az ember felől, egzisztenciálisan közeledve a halálhoz, az mindig kettős arcot mutat: az üresség és a semmi szakadékának tűnik, valamint egy titkon remélt beteljesedés körvonalait sejteti.

A halált (a meghalást) az ember a szó legszorosabb értelmében *elszenvedi*. Ezt viszont *belülről* Krisztus halálában való részesedéssé formálhatja. A keresztény ember életében már nagyon tudatosan elkezdődik a halálnak ez a Krisztussal együtt való vállalása egy különleges eseménnyel: a keresztséggel, amely egyszerre meghalás és feltámadás Krisztussal.²⁰ Hans Urs von Balthasar is hangsúlyozza, hogy a keresztény ember élete és halála nem más, mint részesedés Krisztus életében és halálában.²¹ „A keresztény, aki halálát Jézuséval egyesíti, úgy nézi a halált, mint a Hozzá érkezést, és belépést az örök életbe” (KEK 1020). A halál elkerülhetetlenségének tudata belülről határozza meg életünket. Az emberi életben már eleve és mindig jelen van a halál. A halál okozta szorongásban a halál nem csupán az élet végén bekövetkező eseményként jelenik meg, „hanem inkább olyan eseményként, amely eloldja az embert az őt fogva tartó egyedi dolgoktól, és szembesíti azzal az igazsággal, hogy a halálban végérvényessé válik az embernek Istennel, a világgal és egész önmagával kapcsolatos alapvető döntése, amely áthatja egész életét”.²²

„A halált mindenekelőtt olyasminek kell tekintetünk, ami a keresztény földi életben történik, a keresztény élet része, olyasmi, ami jöllehet az egész végét jelenti, mégis az egész életben jelenlévő belső valóság, oly módon, hogy egész életünk során halunk bele a halálba (»man... auf den Tod hinstirbt«). A halált nem lehet átugrani, minthogy már elővételezzük azt, ami tulajdonképpen *utánunk* következik.”²³

Karl Rahner azt mondja, hogy az ember kétféle módon nézhet szembe a halálával. Ha a maga erejéből kíván megbirkózni vele, akkor halála az első ember Istennel szembeni bűnös önállósulásának megismétlése és megerősítése lesz. Ha azonban feltétlen, hívó odaadással kitárulkozik a halálban a felfoghatatlan Isten előtt, akkor Jézus engedelmes halálának személyes megismétlésévé és elsajátításává, és így az ember üdvösséges cselekvésének csúcspontjává lesz, mivel az ember most személyesen teljesíti be azt a Jézus halálával való azonosulást, amelyet a hitben és a szentségekben egész életén át elővételezett, s így halála boldog halál és a beteljesülés kezdete lesz.²⁴

A halálban mint az egész embert érintő eseményben tehát minden elvész. De éppen az ember mindent veszni hagyó, magához nem ragaszkodó mozdulatát járja át a krisztusi

¹⁹ Vö. Karl Rahner – Herbert Vorgrimler: *Teológiai kasszótár*. Szent István Társulat, Budapest, 1980, 251–255; Karl Rahner: *Zur Theologie des Todes*, 61–66.

²⁰ Vö. Karl Rahner: *A meghalás, a halál nézőpontjából*. In: Hartmut Nikelski: *Keresztény segítségnyújtás haldoklóknak. Gondolatok a meghalással és a halállal kapcsolatos beszélgetésekhez*. Szent István Társulat, Budapest, 1984, 171.

²¹ Hans Urs von Balthasar: *Theodramatik*. Band IV, *Das Endspiel*. Johannes Verlag, Einsiedeln, 1983, 302–315.

²² Karl Rahner – Herbert Vorgrimler: i. m. 254.

²³ *Über den Versuch eines Aufrisses einer Dogmatik*. In: *Schriften zur Theologie*. Bd. I, Benziger, Einsiedeln, Zürich, Köln, 1958, 46 (1. lábjegyzet).

²⁴ Vö. Karl Rahner: *Zur Theologie des Todes*, 66–72.

kegyelem a jelen üdvrendben, s így módon „a halál a keresztfeszített Krisztus kegyelmének a csúcspontja, együtt-meghalás Krisztussal”.²⁵

A húsvéti misztérium azonban nemcsak nagypéntekből áll, hanem belevirágzik húsvét hajnalába. Azzal a Krisztussal halunk meg, akiről valljuk, hogy feltámadt és él. Ő, aki életét nem kímélte, hanem odaadta értünk, visszakapta azt az Atyától. Mi magunk is azt reméljük, hogy az Atya majd felkarolja halálba hulló gyermekeit, nem enged veszendőbe menni semmit belőlünk. A test feltámadásának hite éppen azt akarja kifejezni, hogy az ember nemcsak szellemi-lelki énjében teljesedik be, hanem sokkal inkább egész saját világával és történelmével. Egész életével tér haza Istenhez. Isten semmit sem hagy elveszni abból, ami hozzánk tartozik. Magunkkal visszük fáradozásainkat, csókjainkat, hazugságainkat, és minden személyes, egzisztenciális mozdulatunkat. Isten összegyűjti minden könnyünket, és nem hagyja elveszni egyetlen mosolyunkat sem. Nála nemcsak életünk utolsó pillanatai számítanak, hanem megtaláljuk nála egész élettörténetünket.²⁶

Részesedés a húsvét misztériumában

Ebben az utolsó fejezetben eddigi megfontolásaink fényében néhány következtetést szeretnénk levonni keresztény életgyakorlatunkra nézve.

1) Azt mondja Rahner, hogy az embernek nemcsak azért kell gondolnia a halálra, mert az élet egy halál felé tartó élet, hanem sokkal inkább azért, mert *a halál Krisztus Urunknak a titka*. Mivel pedig megadatott nekünk az a hivatás és kegyelem, hogy vele együtt haljunk meg, az a mindennapi történés, amelyet az ember halálának nevezünk, és amely felé mindannyian úton vagyunk, Isten titkai közé emeltetett.²⁷

2) Leszögezhetjük, hogy a keresztény ember hitbeli kötelessége a naponta történő meghalások és majdan a halál készséges vállalása. Ez pedig csak akkor nem az abszurditás elfogadása lesz, ha egy olyan halált vár az ember, amely kibékíti egymással a tettnek és a szenvedésnek a dialektikáját: ezt a halált pedig Jézus Krisztus maga vállalta értünk. Az ő halálában kell tehát napról napra részesednünk.

3) Amint korábban említettük, nem szabad elfelejtenünk, hogy az ítéletre – mind a külön ítéletre, mind az utolsó ítéletre – vonatkozó kijelentések is az *evangélium* részei. S ezeket így is kell megfogalmaznunk. Franz-Josef Nocke is hangsúlyozza, hogy az ítéletre vonatkozó hitigazságnak bizony nem az elrettentés a célja, hanem a reménykeltés.²⁸ Ő három pontban fogalmazza meg a reménykedés lehetséges alapjait:

a) *Először* is az ítélet nem egy idegen eseményként éri az embert, hanem pusztán nyilvánvalóvá teszi a helyzetét, tehát őszinte önismeretre és becsületes életvitelre törekedvén az embernek nem kell rettegnie a végső találkozástól. Jézussal való baráti kapcsolatunk már most biztosíthat bennünket, hogy „örömmel és bizalommal várjuk az ítélet napját” (1Jn 4,17).

b) *Másodszor* ebben az egymással „szemtől szembe” állásban lehull minden álarcom, amellyel életem folyamán próbáltam elrejteni rútságomat, vagyis Jézus megszabadít felvett „szerepeimtől” (*personae*), és felszabadít arra, hogy önmagam lehessek, igazi „személy” (*persona*), a szerepjátszás minden kényszere nélkül. S ha ez hitem-reményem szerint így van, akkor bátran már most a jelenben sokkal nagyobb őszinteséget, átlátszóságot és önkiszolgáltatást kell megkockáztatnom.

c) *Harmadszor* pedig tudatában kell lennünk, hogy az igazság órája életünknek a szép, jó, értékes, nemes vonásait is mind segít felismerni, helyes fényben „megítélni”.

²⁵ Vö. Karl Rahner: *A meghalás, a halál nézőpontjából*, 174–175.

²⁶ Vö. Gisbert Greshake: *Stärker als der Tod*. Matthias-Grünwald, Mainz, 1976¹, 1981⁶, 66–67.

²⁷ Vö. Karl Rahner: *Zur Theologie des Todes*, 71–72.

²⁸ Franz-Josef Nocke: *Eschatológia*, 484.

3) Ahhoz, hogy halálunkban helyesen hozzassuk meg életünk legfontosabb döntését, már most el kell kezdenünk helyes döntéseket hozni és megtérni.²⁹ Mivel életünk gyakorlás az ítéletre, úgy kell azt elrendeznünk, hogy tekintetbe vegye a halál komolyságát. Azt mondja Kempis Tamás: „Vedd bizonyosra, hogy az életednek folytonos halálnak kell lennie.”³⁰ „Scias pro certo, quia morientem te oportet ducere vitam.” Folytonosan meghalóként kell élnem, meghalva a bűnnek, együtt-meghalva Krisztussal Istennek.

4) Ily módon arra is támpontot kaphatunk, hogyan tekintsünk a nem keresztények halálára. A *Gaudium et spes* azt mondja, hogy a keresztény ember a húsvéti misztériumban részesedett és Krisztus halálához hasonul (22). De azt is kimondja, hogy Krisztus minden emberért meghalt, s mindenkinek csak egy végső hivatása van (az isteni). Vallanunk kell tehát, hogy a Szentlélek *mindenkinek* lehetőséget ad arra, hogy a húsvét titkában részesedjék. Aki hittel, reménnyel, szeretettel vállalja a halált, még ha nem tud is róla, részesedhet Krisztus halálában. Jogosan tehetjük fel a kérdést: Vajon hol részesedik minden ember a húsvéti misztériumban, Krisztus halálában és feltámadásában, a legnagyobb szeretet-, és engedelmesség-tettben, ha nem a halálban, a naponta történő önzetlen meghalásban, amely *per definitionem* Krisztussal való találkozás?

5) Valójában nem tudom, mi vár rám halálomban, de hiszem, hogy „Krisztus által és Krisztusban világosság derül (...) a halál rejtélyére, amely Jézus evangéliuma nélkül összezúzna bennünket” (GS 22). Megfordítva pedig azt mondhatjuk, hogy halálomban, a Jézussal való találkozásban végérvényesen fény derül majd arra, mit is jelent *embernek lenni*, s Jézusban milyen *isteni* életre hívott meg bennünket az Atya.

²⁹ Vö. Boros László: *Megváltott lét*, 71; Karl Rahner: *A keresztény meghalás – Prolixitas mortis*. In: Hartmut Nikelski: i. m: 144–145.

³⁰ *Krisztus követése*. Ecclesia, Budapest, 1987, 133.